

การศึกษาแนวทางการบัญญัติพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญไทย*

STUDY ON THE LEGISLATION OF BUDDHISM IN THE THAI CONSTITUTION

กิตติศักดิ์ หนูชัยแก้ว¹, เด่นคุณ ธรรมนิธยชัยุต^{2*}

Kittisak Noochaikaew¹, Denkhun Thummanitchayuth^{2*}

¹คณะนิติศาสตร์ปริติ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

¹Pridi Banomyong Faculty of Law Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand

²สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

²School of law, Walailak university, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: denkhun.thummanitchayuth@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนาและการบัญญัติรับรองพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญ 2) ศึกษาเปรียบเทียบการบัญญัติรับรองพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยและต่างประเทศ 3) ศึกษาการบัญญัติรับรองพุทธศาสนากับรัฐธรรมนูญไทย 4) วิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางการบัญญัติพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญไทย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเปรียบเทียบกับข้อเท็จจริงและบริบทของสังคมไทยเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) กัมพูชาเป็นรัฐศาสนา เพราะบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ศรีลังกา เมียนมาร์ และไทยเป็นรัฐฆราวาส เพราะไม่ได้บัญญัติศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่เป็นรัฐฆราวาสที่ให้ความสำคัญกับศาสนาพุทธเป็นพิเศษ 2) รัฐธรรมนูญของกัมพูชา มาตรา 43 กำหนดให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ รัฐธรรมนูญของพม่า (ค.ศ. 2008) มาตรา 361 กำหนดให้รัฐยอมรับสถานะพิเศษของศาสนาพุทธ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ให้การนับถือ รัฐธรรมนูญของศรีลังกา มาตรา 9 กำหนดไว้ว่ารัฐจะต้องให้ศาสนาพุทธสำคัญสูงสุด รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 7 กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ 3) รัฐธรรมนูญไทยฉบับ พ.ศ. 2540, พ.ศ. 2550, พ.ศ. 2560 ได้มีพัฒนาการเกี่ยวกับการบัญญัติศาสนาพุทธไว้ในรัฐธรรมนูญมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะฉบับปัจจุบันได้นำเจตนารมณ์ของคำว่า “ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ” มาบัญญัติไว้ในมาตรา 67 และ 4) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 7 กำหนดให้ประมุขของประเทศเป็นพุทธมามกะ มาตรา 67 เจตนารมณ์ให้ครอบคลุมการส่งเสริม อุปถัมภ์ ค้ำครอง และการป้องกันมิให้มีบ่อนทำลายศาสนาพุทธ ซึ่งถือว่าการบัญญัติรับรองพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน

คำสำคัญ: การบัญญัติ, พระพุทธศาสนา, ศาสนาประจำชาติ, รัฐธรรมนูญ

Abstract

This research aims to: 1) explore the connection between the state and Buddhism, and how the Buddhism is legitimated by the constitution; 2) compare the constitutional recognition of Buddhism in Thailand and other countries; 3) study the legislation of Buddhism in the Thai constitution; and 4) analyze the issues and propose guidelines for legislation of Buddhism in the Thai Constitution. This study is a qualitative research, gathering information from relevant

documents and using comparative theory along with the facts and context of Thai society as criteria for analysis. The research findings are as follows: 1) Cambodia is a religious state as it constitutionally declares Buddhism as the national religion. Sri Lanka, Myanmar, and Thailand are secular states because they do not declare Buddhism as the national religion, but they are secular states that give special importance to Buddhism; 2) the Cambodian constitution, Article 43, designates Buddhism as the national religion. The 2008 Myanmar constitution, Article 361, acknowledges the special status of Buddhism, which the majority of the population follows. The Sri Lankan constitution, Article 9, states that the state must give Buddhism the foremost place. The 2017 Constitution of the Kingdom of Thailand requires that the King must be a Buddhist, as stated in Article 7; 3) the Thai constitutions of version 1997, 2007, and 2017 have shown progressive development in legislation of Buddhism into the constitution, particularly the current constitution (2017), which enshrines the intention of recognizing Buddhism as the national religion in Article 67; 4) the 2017 Constitution of the Kingdom of Thailand, Article 7, requires that the head of state be a Buddhist, and Article 67 is intended to encompass the promotion, support, protection, and prevention of actions that could undermine Buddhism, making the constitutional recognition of Buddhism appropriate to the context of modern Thai society.

Keywords: Legislation, Buddhism, National Religion, Constitution

บทนำ

ศาสนาพุทธถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติของไทยมาตั้งแต่ครั้งโบราณ (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2552) และเป็นอีกสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของสังคมไทย มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชน เป็นที่มาของการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีของชาติ มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง ในฐานะเป็นพลังที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในสังคมและประเทศชาติ และศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีความทันสมัย หลักการของพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์ใช้กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อยู่เสมอ (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2527) แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไว้โดยตรง ทรงสอนให้ระบอบการเมืองที่มีอยู่แล้วดำเนินไปเพื่อความสุขแก่ประชาชนและไม่รุกรานกันในระหว่างรัฐ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) ซึ่งประเทศไทยปัจจุบันได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ ซึ่งประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญได้มีการบัญญัติรับรองเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จนถึงปัจจุบัน ได้ปรากฏในรัฐธรรมนูญ เช่น รูปแบบในคำปรารภของรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น โดยเฉพาะการบัญญัติรับรองไว้ในแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ซึ่งแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐถือได้ว่าเป็นแนวทางที่กำหนดโดยรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นภารกิจของรัฐที่วางเป็นกรอบแนวทางในการตรากฎหมายหรือการกำหนดนโยบายที่ต้องดำเนินการแก่ประชาชนในชาติ (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2548) ซึ่งรายละเอียดนั้นอาจมีความแตกต่างกันในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ แต่ที่เห็นเป็นเชิงประจักษ์ คือ พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญของไทยมาในทุกยุคทุกสมัย นอกจากนี้ ในสังคมไทยปัจจุบันก็ยังมีการถกเถียงเกี่ยวกับการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีประเด็นศึกษาดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ศึกษาบทบาทการรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนา ตลอดจนการศึกษาวิเคราะห์การบัญญัติพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญ ว่า “ควรที่จะมีการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่” ซึ่งอาจมีทั้งข้อดีและข้อเสียต่อการบัญญัติเช่นนั้น ตลอดจนจนถึงการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการจัด

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาว่าควรมีขอบเขตอย่างไร ที่เป็น “จุดดุลยภาพ” ของการรักษาพระพุทธศาสนากับการใช้อำนาจของรัฐในจุดที่เหมาะสม

ประการที่สอง ศึกษาเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ โดยทำการศึกษารัฐธรรมนูญของประเทศกัมพูชา ประเทศศรีลังกา ประเทศพม่า อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญของไทย เพื่อให้มีข้อเสนอต่อการร่างและการจัดทำรัฐธรรมนูญของไทยในอนาคต

ประการที่สาม ประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนูญไทยพบว่ามีกรณีบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจนทั้งสามฉบับ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2540, ฉบับปี พ.ศ. 2550 และฉบับปี พ.ศ. 2560 ดังนั้นมีประเด็นปัญหาว่า การบัญญัติถึงการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่ให้ความสำคัญมากกว่ารัฐธรรมนูญในอดีต และการปรากฏถ้อยคำครั้งแรกที่กล่าวถึง “พระพุทธศาสนาเถรวาท” มีนัยยะเป็นเช่นไร ประกอบกับประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบัญญัติพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญทั้งสามฉบับดังกล่าวมีข้อดีข้อเสียและควรมีขอบเขตควรเป็นเช่นไร (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2540); (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550); (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560)

อย่างไรก็ตาม จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจที่จะทำการวิจัย เรื่อง ศึกษาแนวทางการบัญญัติพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญไทย โดยนำรากฐานปัญหาจากข้างต้น นำไปสู่การวิเคราะห์ตามหลักวิชาการเกี่ยวกับการบัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ อีกทั้งวิเคราะห์หาแนวทางและมีข้อเสนอแนะการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา และการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญ
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนากับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540, ฉบับ พ.ศ. 2550 และฉบับ พ.ศ. 2560
4. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางการบัญญัติพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญไทย โดยเน้นการประเมินผลกระทบและข้อดีข้อเสีย พร้อมเสนอแนะแนวโน้มการบัญญัติที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. **รูปแบบการวิจัย** เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research)
2. **ประชากร/ข้อมูลสำคัญ** ได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ มีรัฐธรรมนูญของประเทศกัมพูชา ศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และ รัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540, ฉบับ พ.ศ. 2550 และฉบับ พ.ศ. 2560
3. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** เป็นแบบวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีเปรียบเทียบกับเนื้อหาประกอบกับสภาพสังคมไทย ในการเสนอรูปแบบและมาตรการในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ เช่น กัมพูชา ศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เป็นต้น และเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540, ฉบับ พ.ศ. 2550 และฉบับ พ.ศ. 2560

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้แนวคิดทฤษฎีเปรียบเทียบกับเนื้อหาประกอบกับสภาพสังคมไทยเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อจะได้นำไปสู่การเสนอรูปแบบและมาตรการในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา และเสนอแนะแนวทางการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมของไทยในปัจจุบัน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

1. แนวคิดทฤษฎีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา และการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญ ซึ่งความสัมพันธ์ของรัฐกับพุทธศาสนาและเสรีภาพในการนับถือศาสนา เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาตามแนวคิดรัฐสมัยใหม่แบบตะวันตก ได้แบ่งรัฐออกเป็น 2 ประเภท คือ รัฐฆราวาสวิสัย (Secular-state) หรือรัฐศาสนา (religious-state) โดยจะมีเงื่อนไขว่าหากรัฐนั้นใช้ศาสนาเป็นอุปกรณ์ของประเทศ, มีการบังคับใช้กฎหมายหรือนโยบายในลักษณะเลือกปฏิบัติอันสะท้อนความเสมอภาคระหว่างบุคคลต่างศาสนา, มีการนำหลักศาสนาไปใช้เป็นหลักกฎหมายของรัฐ, มีการระบุว่าศาสนาใดเป็นศาสนาประจำชาติ รัฐนั้นจะถูกพิจารณาว่าเป็น “รัฐศาสนา” แต่หากรัฐใดมีลักษณะตรงข้ามกับนิยามที่กล่าวมาข้างต้นก็จะพิจารณาว่าเป็น “รัฐฆราวาส” เมื่อรัฐธรรมนูญของกัมพูชาได้บัญญัติรับรองให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ความสัมพันธ์ของศาสนากับรัฐจึงมีลักษณะเป็นรัฐศาสนา (religious-state) ส่วนศรีลังกา เมียนมาร์ และไทย รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติรับรองให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ จึงเป็นรัฐฆราวาส (Secular-state) แต่เป็นรัฐฆราวาสในลักษณะที่รัฐให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ซึ่งถ้าพิจารณาในบริบทสังคมของศรีลังกา เมียนมาร์ ไทย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจะนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก ตลอดทั้งพระพุทธศาสนามีความแนบแน่นใกล้ชิดกับวิถีชีวิตและมีอิทธิพลต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หรือองค์กรองค์กรของประเทศไทยปัจจุบัน ถ้าพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกันในบริบทของกฎหมายอื่นนอกจากรัฐธรรมนูญ มีข้อสังเกต 2 ประการ ได้แก่ 1) ฝ่ายบริหารให้อำนาจทางปกครองแทนรัฐ กล่าวคือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้กำหนดให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย โดยมีอำนาจหน้าที่ในทางปกครองและดำเนินกิจการทางปกครองได้ตามกฎหมาย เช่น ออกคำสั่ง กฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เป็นต้น กรณีดังกล่าวนี้หากพิจารณาตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) ซึ่งจะเห็นว่าการใช้อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามที่กฎหมายกำหนดไว้ จึงมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ในส่วนขององค์กรผู้ใช้อำนาจฝ่ายบริหาร 2) หน่วยงานของรัฐเข้ามาสนับสนุนหรือควบคุม คณะสงฆ์ทั่วสังฆมณฑล กล่าวคือ ตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2557 ข้อ 2 อนุ (1) ถึง (9) กล่าวโดยสรุป คือ เพื่อทำหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์ ทำนุบำรุง อุปถัมภ์คุ้มครอง และส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม และให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม จะเห็นว่ากรณีดังกล่าวนี้รัฐให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดสรรบุคลากรของรัฐให้เข้ามาสนับสนุน ส่งเสริมกิจการของคณะสงฆ์เป็นอย่างดี มีข้อสังเกตว่า ถ้ามองมุมหนึ่งก็จะเห็นว่ารัฐจัดตั้งหน่วยงานเพื่อเข้ามาสนับสนุนช่วยงานมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ แต่ถ้ามองอีกมุมรัฐเข้ามาเพื่อควบคุมองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์อย่างเบ็ดเสร็จ กล่าวคือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานราชการมีฐานะเทียบเท่ากรม ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี

หรืออยู่ภายใต้การดูแลของรัฐมนตรียุติธรรมประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2557 ข้อ 2 (9) เป็นช่องว่างของกฎหมายที่ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีใช้อำนาจผ่านทางผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาไปยังมหาเถรสมาคมหรือคณะสงฆ์ทั่วประเทศได้โดยชอบ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นรัฐฆราวาสที่ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษก็ตาม แต่ก็ให้สิทธิและเสรีภาพกับองค์กรทางศาสนาอื่น ๆ กล่าวคือ ให้เสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา หรือให้เสรีภาพทางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือไม่เลือกปฏิบัติเพราะความเชื่อทางศาสนาของบุคคล โดยเฉพาะประเทศไทยจะมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ทรงอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาในแผ่นดินไทย เช่น ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วรัฐบาลยังจัดสรรงบประมาณในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจการให้กับทุก ๆ ศาสนาอีกด้วย

2. เปรียบเทียบการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยและต่างประเทศ ซึ่งการรับรองสถานะของพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญมี 2 ระดับ ได้แก่ 1) สถานะของพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาบัญญัติรับรองไว้ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ (state Religion) และ 2) สถานะของพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ประเทศไทย บัญญัติรับรองไว้ในฐานะที่ได้รับความสำคัญเป็นพิเศษ หรือเรียกว่าศาสนาแห่งชาติ (National Religion) เพราะเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่หรือประมุขของประเทศนั้น ๆ นับถือ ซึ่งมีข้อสังเกตว่า การบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ หรือบัญญัติรับรองไว้ในฐานะให้ความสำคัญเป็นพิเศษก็ตาม จะต้องมีการพัฒนาทางสังคมหรือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนาตามลำดับจนเป็นเหตุนำไปสู่การบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญปัจจุบัน ไม่ใช่ว่าอยู่ ๆ จะนำพุทธศาสนาไปบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญได้ เมื่อได้ศึกษาทางประวัติศาสตร์ของประเทศศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ประเทศกัมพูชา และประเทศไทย จะเห็นว่าพระพุทธศาสนากับสังคมมีความสัมพันธ์ที่คู่ขนานกันมาตลอด ซึ่งเป็นศาสนาที่รัฐให้ความสำคัญหรือคนส่วนใหญ่ นับถือ และปัจจุบันแต่ละประเทศก็ได้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองหรือบริหารประเทศ จากในอดีตที่รัฐปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นจารีตหรือธรรมเนียมและได้พัฒนาการมาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด โดยมีเจตนารมณ์ทั้งในส่วนที่เหมือนหรือแตกต่างกัน ซึ่งมีประเด็น ดังนี้ 1) ประมุขของประเทศจะต้องนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งประเทศศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และประเทศกัมพูชา มีได้บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญว่าประมุขของประเทศจะต้องเป็นพุทธมามกะ คือ ผู้ที่จะต้องประกาศตนเองว่าเป็นนับถือพระพุทธศาสนา แต่ปัจจุบันประเทศไทยได้บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 7 บัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก” การที่ประเทศไทยบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมวิทยาของชนชาติไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยถึงปัจจุบันที่พระมหากษัตริย์ ทุก ๆ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาอย่างมั่นคงในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้ประกาศตนเองว่าเป็นพุทธมามกะ และถือว่าเป็นต้นแบบอุบาสกในพระพุทธศาสนาให้กับพสกนิกรมาโดยตลอด โดยเฉพาะในอดีตก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้ปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ศูนย์รวมอำนาจบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติอยู่ที่พระมหากษัตริย์ แต่การใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทยจะมีลักษณะเฉพาะคือ เป็นพระราชอาชญาธรรม เพราะการใช้อำนาจของพระองค์จะอยู่ภายใต้หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ นอกจากรัฐธรรมนูญของไทยจะกำหนดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ แต่สิ่งที่เป็นความมั่งคั่งของสังคมไทยเกี่ยวกับด้านศาสนาหรือเสรีภาพในการนับถือศาสนาอีกประการ และ ประวัติศาสตร์ของแผ่นดินสยามรัฐไทยไม่ปิดกั้นเรื่องศาสนา ไม่บังคับว่าจะต้องนับถือศาสนาอะไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 7 ก็ยังกำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกศาสนาอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน 2) รัฐจะต้องให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา กล่าวคือ รัฐธรรมนูญของ

กัมพูชา มาตรา 43 ได้บัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ส่วนรัฐธรรมนูญของเมียนมาร์ (ค.ศ. 2008) มาตรา 361 ได้บัญญัติให้รัฐยอมรับสถานะพิเศษของศาสนาพุทธซึ่งเป็นความเชื่อซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ให้การนับถือ และรัฐธรรมนูญของศรีลังกา มาตรา 9 บัญญัติรับรองว่ารัฐจะต้องให้ศาสนาพุทธอยู่ในสถานะสำคัญสูงสุด (the foremost place) นอกจากนี้แล้ว มีข้อสังเกตว่า ในอดีตของกัมพูชาก็มีบางช่วงเวลาที่รัฐธรรมนูญมิได้ให้ความสำคัญต่อพุทธศาสนาแต่อย่างใดเลย เพราะเห็นว่าศาสนาเป็นอุปสรรคต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยเหตุการณ์ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นในช่วงที่กัมพูชามีการปกครองโดยคอมมิวนิสต์ ดังเช่นที่บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญคอมมิวนิสต์ มาตรา 20 มีสาระสำคัญว่า ประชาชนจะมีสิทธิจะนับถือหรือไม่นับถือศาสนาก็ได้ เพราะศาสนาเป็นอุปสรรค หรือเป็นสิ่งที่ขัดขวาง ต่อต้านระบอบการปกครองประชาธิปไตยของกัมพูชา ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับประชาชน ประเทศศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ประเทศกัมพูชา ได้บัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาที่สำคัญของรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญเหมือนกันทุกประเทศ เพียงแต่ใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยรวมแล้วมีเจตนารมณ์เพื่อให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สำคัญสูงสุดของรัฐ ส่วนของไทยนอกจากจะกำหนดให้พระพุทธเป็นพุทธมามกะแล้ว ถ้าพิจารณาในคำปรารภของรัฐธรรมนูญทุกฉบับ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจะมีข้อความที่เริ่มต้นว่า “ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตกาล 2560 พรรษา ปัจจุบัน สมัย จันทรคตินิยม กุกกุฏสมปตฺส จิตรมาส ชุณหปักษ์ ทสมิตถี สุริยคติกาล เมษายนมาส ฉัฏฐสุรทิน ครุวาร โดยกาลบริเวท” มีข้อสังเกตว่า รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองของรัฐ ทุกคนต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่ประโยคขึ้นต้นของการสถาปนารัฐธรรมนูญ กลับใช้ถ้อยคำที่แสดงให้เห็นว่ารัฐให้ความสำคัญต่อพุทธศาสนาอย่างสูงสุด เพราะใช้พุทธศักราชบอกว่าสถาปนารัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนี้ขึ้นตรงกับปีใดขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน กรณีนี้จึงถือได้ว่ารัฐให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาในทางแบบพิธีอีกด้วย 3) รัฐจะต้องอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ้าพิจารณาถึงเนื้อหาในตัวของรัฐธรรมนูญที่ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญที่ให้รัฐจะต้องอุปถัมภ์ และคุ้มครองพระพุทธศาสนา จะพบว่ารัฐธรรมนูญของศรีลังกา มีการกล่าวถึง ปีของศาสนาพุทธ ในคำปรารภ และมาตรา 9 ให้รัฐมีหน้าที่คุ้มครองและส่งเสริมพุทธศาสนา โดยมีได้ขยายความว่าคุ้มครองและส่งเสริมด้านไหนบ้าง แสดงให้เห็นว่า เป็นการคุ้มครองมิให้พระพุทธศาสนาถูกทำลายให้สูญหายไปจากสังคมศรีลังกาและมีให้ศาสนาอื่นเบียดเบียน หรือกระทำในสิ่งที่จะเป็นภัยต่อศาสนาพุทธเหมือนอย่างในอดีต ส่วนการส่งเสริมเป็นการสนับสนุน ช่วยเหลือในกิจการของพระศาสนา เช่น ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการปกครอง เป็นต้น นอกจากนี้ ในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา รัฐธรรมนูญของกัมพูชา มาตรา 68 วรรคสาม ยังมีการบัญญัติรับรองให้รัฐพึงส่งเสริมและพัฒนาโรงเรียนบาลีและสถาบันทางพระพุทธศาสนา อีกด้วย สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 67 วรรคหนึ่งและวรรคสอง มีสาระสำคัญว่า รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาที่ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐจะต้องต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ตามเจตนารมณ์ของบทบัญญัตินี้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยอย่างแนบคาย เพราะศาสนาพุทธกับสังคมไทยเสมือนเป็นกัลยาณมิตรกันมาตั้งแต่โบราณกาล จึงถือได้ว่าพุทธศาสนาเป็นมรดกธรรมที่ล้ำค่าของชนชาติไทย แต่ในเรื่องการคุ้มครองพุทธศาสนาของไทยจะต่างไปจากศรีลังกา เมียนมาร์ และกัมพูชาที่บัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ก็มีได้บัญญัติการคุ้มครองศาสนาพุทธให้มีความชัดเจนอย่างเช่นประเทศไทย เพราะรัฐธรรมนูญไทยระบุไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐจะต้องป้องกันมิให้มีบ่อนทำลายพุทธศาสนา อีกทั้งยังให้พุทธศาสนิกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการดังกล่าว ซึ่งเห็นด้วยกับประเด็นดังกล่าวนี้ เพราะเป็นกลไกป้องกันมิให้ศาสนาพุทธสูญสิ้นไปจากแผ่นดินไทย เหมือนตัวอย่างในหลาย ๆ ประเทศที่มีประชาชนนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก และพุทธศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่าไทยในปัจจุบันเสียอีก แต่ทุกวันนี้ศาสนาพุทธก็ได้หายสาบสูญไปจากดินแดนดังกล่าวแล้ว มีข้อสังเกตว่า ประเด็นเรื่องการคุ้มครองป้องกันมิให้

พระพุทธรูปศาสนาถูกทำลายไม่ว่าในรูปแบบใดก็ตาม แม้รัฐธรรมนูญจะบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรขยายความให้ชัดเจนครอบคลุมเป็นที่ประจักษ์แล้ว แต่ในทางปฏิบัติก็ยังมิได้ปรากฏว่ามีกฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่ออกมาเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญเลย หรือระดับนโยบายของรัฐก็ยังไม่ปรากฏว่ามีนโยบายที่เป็นรูปธรรม หรือมีคณะกรรมการเพื่อกำหนดดำเนินการดังกล่าว

3. การบัญญัติรับรองพระพุทธรูปกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540, ฉบับ พ.ศ. 2550 และฉบับ พ.ศ. 2560 เมื่อเปรียบเทียบการบัญญัติรับรองพระพุทธรูปกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ทั้ง 3 ฉบับดังกล่าว กับประเด็นการบัญญัติรับรองให้พระมหากษัตริย์เป็นพุทธมามกะ และการอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธรูป เพื่อให้เห็นพัฒนาการหรือความเหมือนและแตกต่างของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ พบประเด็นจากการวิจัย ดังนี้ 1) การบัญญัติรับรองให้พระมหากษัตริย์เป็นพุทธมามกะ จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้บัญญัติรับรองให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะเหมือนกันทั้ง 3 ฉบับ โดยเฉพาะในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 ครั้งที่ 18 เมื่อวันที่ 13 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2540 คณะกรรมาธิการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ให้เหตุผลว่า การกำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นอัครศาสนูปถัมภก ถือว่าเป็นกุศโลบายที่ดี อันจะก่อให้เกิดความสามัคคีของประชาชนในชาติ การบัญญัติรับรองให้พระมหากษัตริย์เป็นพุทธมามกะและอัครศาสนูปถัมภก ไว้ในรัฐธรรมนูญ มิได้เพิ่งมาปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540, 2550 และ 2560 เท่านั้น แต่ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับแรก พ.ศ. 2475 และเห็นด้วยกับความเห็นของคณะกรรมาธิการฯ เพราะบริบทของพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย นอกจากพระองค์ทรงเป็นประมุขของประเทศแล้ว พระองค์ยังอยู่ในฐานะอัครศาสนูปถัมภก ซึ่งเรื่องศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจ การกำหนดให้พระองค์เป็นพุทธมามกะ และทรงอุปถัมภ์ศาสนาอื่น ๆ จึงทำให้พระองค์เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคีของคนในชาติมาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน 2) การบัญญัติรับรองด้านการอุปถัมภ์ส่งเสริมสนับสนุนและคุ้มครองปกป้องพระพุทธรูปของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทั้ง 3 ฉบับ พบว่า ฉบับปี พ.ศ. 2540 มาตรา 73 บัญญัติว่า “รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปและศาสนานิกายอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต” ฉบับปี พ.ศ. 2550 มาตรา 79 บัญญัติว่า “รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต” และฉบับปี พ.ศ. 2560 มาตรา 67 วรรคแรก บัญญัติว่า “รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปและศาสนาอื่น” และวรรคสอง บัญญัติว่า “ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธรูปเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีบ่อนทำลายพระพุทธรูปไม่ว่าในรูปใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย” มีข้อสังเกตว่า ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทั้ง 3 ฉบับ ได้มีการบัญญัติรับรองพระพุทธรูปไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีรายละเอียดด้านเนื้อหาและเจตนารมณ์อย่างมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ ได้แก่ (1) การบัญญัติรับรองด้านการคุ้มครองพระพุทธรูปและศาสนาอื่น ซึ่งแต่ละฉบับได้มีการบัญญัติรับรองโดยมีสาระสำคัญเหมือนกันทั้ง 3 ฉบับ คือ รัฐจะต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปและศาสนาอื่น มีข้อสังเกตประการที่สำคัญว่า ประเด็นเกี่ยวกับการคุ้มครองพระพุทธรูปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 และ ฉบับ พ.ศ. 2550 ได้เขียนแต่เพียงว่า ให้รัฐคุ้มครองพระพุทธรูปเท่านั้น แต่ไม่ได้ขยายความด้านเนื้อหาแต่อย่างใด ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2560 ได้

บัญญัติขยายความเกี่ยวกับการคุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทย ซึ่งจะมีความแตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 และฉบับ พ.ศ. 2550 โดยได้บัญญัติรับรองมีเนื้อหาให้ชัดเจนขึ้นว่า “ต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย” การบัญญัติรับรองไว้เช่นนี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่า คณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ ฯ ได้ตระหนักถึงภัยของพุทธศาสนาในปัจจุบันมากขึ้นกว่าในอดีต เพราะป้องกันขบวนการที่จะเข้ามาทำลายให้ศาสนาพุทธสูญหายไปจากแผ่นดินของชนชาติไทย ด้วยการเขียนให้ปรากฏชัดเจนไว้ในรัฐธรรมนูญ (2) การบัญญัติรับรองด้านการส่งเสริมสนับสนุนด้านการศึกษา เผยแผ่ และให้นำหลักธรรมไปพัฒนาคุณภาพชีวิต จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 และ ฉบับ พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติรับรองไว้ว่า “สนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนา มาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต” เป็นการบัญญัติในภาพรวมของกลุ่มศาสนาที่ทางราชการให้การรับรองตามกฎหมาย โดยกำหนดให้นำหลักธรรมของแต่ละศาสนาไปเพื่อส่งเสริมด้านคุณธรรม และพัฒนาชีวิตศาสนิกชนของแต่ละศาสนา ประเด็นดังกล่าวนี้ ได้บัญญัติรับรองโดยมีเนื้อหาที่แตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กับฉบับ พ.ศ. 2550 เพราะได้มีการบัญญัติรับรองโดยเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 67 วรรคสอง บัญญัติว่า “รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุน การศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา” การบัญญัติรับรองเฉพาะเจาะจงว่ารัฐต้องส่งเสริมด้านการศึกษา และการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายเพื่อไม่ให้พุทธศาสนิกชนนับถือพุทธศาสนาเพียงรูปแบบพิธีการ หรือแค่ระบุไว้ในบัตรประชาชนเท่านั้น เพราะหลักการในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปที่มีชีวนกบวชก็สามารถน้อมนำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข และความเจริญรุ่งเรืองได้ เช่น ขรवासธรรม 4 ประการ คือ 1. สัจจะ (ความซื่อสัตย์) 2. ทมะ (การฝึกตน) 3. ขันติ (การอดทน) 4. จาคะ (การเสียสละ) เป็นต้น ซึ่งเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมุ่งหวังที่จะให้หลักพุทธธรรมนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง มิใช่เฉพาะการเรียนแต่ปริยัติหรือท่องจำเท่านั้น แต่ต้องนำเอาหลักธรรมไปบูรณาการใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางจิตใจ และปัญญาอย่างเป็นรูปธรรม (3) เป็นประเด็นที่มีความแตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 และ ฉบับ พ.ศ. 2550 โดยได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2560 มาตรา 67 วรรคสอง ซึ่งมีการกำหนดไว้ว่า “หลักธรรมพระพุทธศาสนาเถรวาท” หรือ “ศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน” การบัญญัติรับรองทั้ง 2 กรณี มีข้อสังเกตดังนี้ กรณีที่หนึ่ง นับเป็นประวัติศาสตร์ชนชาติไทยกับพระพุทธศาสนา เพราะได้มีการบัญญัติรับรองไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเถรวาท” ถ้าได้พิจารณาจากความเห็นของคณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ ฯ ประชุมครั้งที่ 16 เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2558 อภิปรายว่าจะใช้ถ้อยคำว่า “หลักธรรมของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก” หรือ “หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท” และในที่ประชุมก็ได้มีมติเลือกใช้คำว่า “หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท” เพราะถ้าใช้คำว่า พระไตรปิฎก อาจจะทำให้มีการตีความที่หลากหลายได้ เนื่องจากพระไตรปิฎกของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน มีข้อสังเกตว่า คณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ ฯ มีความปรารถนาต้องการที่จะรักษาหลักพุทธธรรมของพุทธศาสนาเถรวาท และป้องกันการตีความหลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้ผิดเพี้ยน ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยก็เห็นด้วยกับคณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ ฯ เพราะในสังคมไทยปัจจุบันได้มีกลุ่มคนที่พยายามตั้งตนเป็นเจ้าสำนัก อ้างตนคุณวิเศษว่ามีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จนทำให้สังคมสับสน หลงผิดว่าเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ กรณีที่สอง การบัญญัติว่า “พระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ นับถือมาช้านาน” จะเห็นได้ว่าเนื้อหาดังกล่าวนี้นับถือมาช้านานนี้มีการบัญญัติรับรองไว้เฉพาะในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 และฉบับ พ.ศ. 2560 เท่านั้น เป็นการบ่งชี้ให้เห็นว่า ได้มีการนำเอาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยกับพระพุทธศาสนาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้มีความชัดเจนมากขึ้น เพราะพุทธ

ศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนคนไทยส่วนมากนับถือมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และสังคมไทยทุกวันนี้ก็มีประชาชนกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ ที่เป็นพุทธศาสนิกชน

4. วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการบัญญัติพระพุทธรูปศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญไทย พร้อมเสนอแนะแนวโน้มของการบัญญัติพระพุทธรูปศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย สถานการณ์ทางสังคมระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540, ฉบับ พ.ศ. 2550 และ ฉบับ พ.ศ. 2560 พุทธศาสนิกชน หรือองค์กรและเครือข่ายชาวพุทธ ตลอดจนคณะสงฆ์ ได้มีการเรียกร้องให้มีการบัญญัติรับรองให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้ ก็มีความเห็นทั้งฝ่ายที่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และฝ่ายที่เห็นว่าการจะบัญญัติรัฐธรรมนูญไปในทิศทางใดจะต้องพิจารณาจากสถานการณ์ทางสังคม ดังต่อไปนี้

1) กรณีฝ่ายที่มีความเห็นว่าควรบัญญัติศาสนาพุทธให้เป็นศาสนาประจำชาติ กล่าวคือ ขณะที่ได้มีการยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 ฝ่ายที่เห็นด้วยได้อธิบายว่าหากมีการบัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว โดยมีข้อดี คือ ส่งผลให้สามารถตรากฎหมายได้อีกหลายฉบับที่เป็นการอุปถัมภ์ส่งเสริม สนับสนุนพระพุทธรูปศาสนาได้อย่างรอบด้าน อันจะทำให้สังคมหรือประเทศชาติได้ประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังให้ความเห็นว่าการจะบัญญัติรัฐธรรมนูญไปในทิศทางใดจะต้องพิจารณาจากสถานการณ์ทางสังคม ดังต่อไปนี้

ก) กรณีฝ่ายที่มีความเห็นว่าควรบัญญัติศาสนาพุทธให้เป็นศาสนาประจำชาติ กล่าวคือ ขณะที่ได้มีการยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 ฝ่ายที่เห็นด้วยได้อธิบายว่าหากมีการบัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว โดยมีข้อดี คือ ส่งผลให้สามารถตรากฎหมายได้อีกหลายฉบับที่เป็นการอุปถัมภ์ส่งเสริม สนับสนุนพระพุทธรูปศาสนาได้อย่างรอบด้าน อันจะทำให้สังคมหรือประเทศชาติได้ประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังให้ความเห็นว่าการจะบัญญัติรัฐธรรมนูญไปในทิศทางใดจะต้องพิจารณาจากสถานการณ์ทางสังคม ดังต่อไปนี้

ความแตกต่างไม่ใช่ความแตกแยก นอกจากนี้แล้ว การประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2550 ครั้งที่ 37/2550 เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2550 นายอรรถรัตน์ รัตนจันทร์ สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ยังได้อภิปรายเพื่อสนับสนุนให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งได้อธิบายให้เหตุผลว่า ประเทศไทยมีพลเมืองมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ที่นับถือพระพุทธรูปศาสนา และถ้ายังไม่มีการบัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ จะก่อให้เกิดปัญหาตามมาโดยส่งผลให้เด็ก นักเรียน เยาวชนขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้ศาสนาพุทธอาจจะเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว จำเป็นจะต้องได้รับการส่งเสริม สนับสนุน ดูแลจากหน่วยงานของรัฐ ทั้งนี้ นายอรรถรัตน์ รัตนจันทร์ ยังได้ให้ความเห็นอีกว่า ปัจจุบันประเทศไทยได้รับประโยชน์จากพุทธศาสนามากมาย จึงเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทั้งหมดที่จะต้องรักษาพระพุทธรูปศาสนาไว้ให้อยู่คู่กับแผ่นดินไทย หากพวกเราไม่ช่วยกันรักษาแล้วจะปล่อยให้เป็นที่ของใคร และสถานการณ์ตอนนี้กำลังมีการยกร่างรัฐธรรมนูญ จึงถือว่าเป็นเวลาที่เหมาะสมในการที่จะสนับสนุนให้บัญญัติรับรองศาสนาพุทธให้เป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ อันจะเป็นจุดเริ่มต้นของแม่บทกฎหมายเพื่อที่จะได้เกื้อกูลแก่การรักษาพระพุทธรูปศาสนาให้ไปในทิศทางที่ถูกต้อง และการที่จะไม่บัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ถือว่าเป็นการมองที่แคบและสั้นไป เพราะจะส่งผลให้การสนับสนุนพุทธศาสนาในอนาคตเป็นไปด้วยความยากลำบาก หรือหากกลัวว่าจะไม่เป็นธรรมกับศาสนาอื่น และไม่เป็นการสร้างความสมานฉันท์นั้น เป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง เพราะประเทศไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันให้สิทธิ เสรีภาพ ประชาชนในการเลือกนับถือศาสนาเป็นปกติอยู่แล้ว

2) กรณีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการบัญญัติศาสนาพุทธให้เป็นศาสนาประจำชาติ เมื่อพิจารณาจากที่ประชุมของสภาร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 ครั้งที่ 18 เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2540 ให้ความเห็นว่า การที่จะต้องบัญญัติศาสนาพุทธให้เป็นศาสนาประจำชาติเพื่อป้องกันให้พุทธศาสนามีความมั่นคงนั้นจะไม่เกิดผลแต่อย่างใดเลย เพราะเหตุแห่งความเสื่อมของศาสนาพุทธอยู่ที่พุทธบริษัท 4 ที่ทอดทิ้งธุระของศาสนานั่นเอง นอกจากนี้ยังมีศาสตราจารย์ (พิเศษ) ธงทอง จันทรางศุ (กรรมาธิการ) ได้ให้ความเห็นในคราวประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2550 ครั้งที่ 37/2550 เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2550 ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติเป็นที่ประจักษ์มาหลายร้อยปี และจะเป็นอย่างนี้ไปอีกตราบนานเท่าที่มีคนไทยอยู่บนแผ่นดินผืนนี้ และตั้งแต่ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญ ฉบับแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ได้เลือกแนวทางที่จะไม่บัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ได้มีข้อความหนึ่งที่บัญญัติไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับแรกจนถึงฉบับปัจจุบัน คือ ข้อความที่ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก” เป็นการแสดงถึงฐานะพิเศษ อันมีความสำคัญยิ่งยวดสุดยอด

ของความเป็นสถาบันหลักแห่งหนึ่งของชาติไทย ถึงการยอมรับสถานะพิเศษของพุทธศาสนา อีกทั้งในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็ให้เป็นวันหยุดทางราชการ หรืองานประเพณี พิธีฝ่ายราชการ งานพระราชพิธี ก็มีการบำเพ็ญพระราชกุศล ในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักเป็นประธานทั้งสิ้น ดังนั้นเป็นคำตอบที่เห็นเป็นประจักษ์แล้วว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติโดยไม่ต้องบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ที่เป็นเพียงแค่กระดาห้รับรองข้อเท็จจริงในทางกฎหมายเท่านั้น เพราะสิ่งที่อยู่ในใจ อยู่ในสำนึกของพวกเราย่อมมีความสำคัญมากกว่าการบัญญัติไว้ที่ใดทั้งสิ้น

3) กรณีความเห็นที่ไม่ได้สนับสนุนหรือสนับสนุนให้บัญญัติรับรองศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งคุณวรรณ สุพรรณธะริกา ได้ให้ความเห็นในลักษณะที่ว่า การจะบัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่ จะต้องพิจารณาจากเงื่อนไขทางสังคม เช่น ความเห็นของประชาชน การยอมรับและการสนับสนุนจากประชาชนทุกฝ่าย ทุกศาสนา เป็นต้น ความคิดเห็น ข้อเท็จจริง และเหตุผลทั้ง 3 ประการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แต่ละฝ่ายก็จะพยายามนำเสนอในมุมมองที่เป็นการสนับสนุนความคิดของตน แต่เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาประกอบกับเนื้อความตามตัวบทมาตรา 67 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดมาตรการเพื่อป้องกันบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไว้เป็นอย่างดีในระดับหนึ่ง อีกทั้งรัฐธรรมนูญยังได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ จึงถือว่าเป็นการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน สิ่งที่ยังเป็นปัญหา คือ ยังไม่มีการตรากฎหมายลำดับรองลงมาจากรัฐธรรมนูญ หรือตรากฎหมายเพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 67 เพื่อจะได้นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม เพราะปัจจุบันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในระดับพระราชบัญญัติมีเพียง 2 ฉบับเท่านั้น คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ปัจจุบันมีการแก้ไขไปแล้ว 4 ครั้ง) และพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 แต่ก็มีร่างกฎหมายที่ยังไม่ผ่านรัฐสภา เช่น ร่างพระราชบัญญัติสังฆนิยสถาน พ.ศ., ร่างพระราชบัญญัติธนาคารพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย พ.ศ., ร่างพระราชบัญญัติอุปถัมภ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ... เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ทางสังคมขณะนี้มีการยกย่องรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทั้ง 3 ฉบับคือ ฉบับปี พ.ศ. 2540, พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2560 ต่างก็มีการเรียกร้องให้บัญญัติศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่รัฐธรรมนูญทั้ง 3 ฉบับ ก็มีบัญญัติไว้ ซึ่งจะเห็นว่าตลอดระยะเวลาของการยกย่องรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540, ฉบับ พ.ศ. 2550 และฉบับ พ.ศ. 2560 ได้มีพัฒนาการเกี่ยวกับการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาเป็นลำดับ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) มาตรา 67 วรรคสอง ได้มีเนื้อหาที่บัญญัติขึ้นเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ตามมาตรา 67 วรรคสอง ประกอบกับความเห็นของศาสตราจารย์(พิเศษ) ธงทอง จันทรางศุ เป็นการนำเจตนารมณ์ของคำว่า “ศาสนาประจำชาติ” มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว แม้ว่าในทางพฤตินัยศาสนาพุทธจะเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่โบราณกาล จวบจนถึงปัจจุบันก็ตาม แต่ในทางนิตินัยก็ได้บัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ เพื่อรักษาความเป็นกลางทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกการประชุมของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2560 ครั้งที่ 61 เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2559 โดยประธานกรรมการ (นายมีชัย ฤชุพันธุ์) กล่าวว่า บทบัญญัติมาตรา 65 วรรคสอง มีเจตนารมณ์เพื่อป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาทั้งภายในและภายนอก หรือโดยวิธีการใดๆ เหตุผลที่บัญญัติความในวรรคสองนี้ เนื่องจากพุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งต้องการให้บัญญัติรับรองศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ การบัญญัติในลักษณะดังกล่าวนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงที่จะต้องบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะอาจจะไปกระทบกับศาสนาอื่นได้ และตามความในวรรคสองก็น่าจะเป็นการสร้างความพึงพอใจให้กับพุทธศาสนิกชนแล้ว ดังนั้น เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 67 วรรคสอง (ฉบับร่างมาตรา 65 วรรคสอง) คณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ ฯ ได้นำเอาเหตุผลของชาวพุทธที่ว่า เพื่อให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง และได้รับการสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจัง จึงได้นำเอาเจตนารมณ์ดังกล่าวนี้มาบัญญัติไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญตามมาตรา 67 วรรคสอง คือ 1) ส่งเสริมด้านการศึกษาและเผย

แม้พระพุทธศาสนา หรือป้องกันหลักธรรมดั้งเดิมที่สืบสายมาตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 3 เพื่อมิให้หลักพุทธธรรมมีความคลาดเคลื่อน ผิดเพี้ยนด้วยการบัญญัติคำว่า “พระพุทธศาสนาเถรวาท” 2) เสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจ และปัญญา เพื่อตอบโจทยที่ชาวพุทธว่าหากบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว จะทำให้เกิดการส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรม ของคนในชาติ 3) รัฐต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพุทธศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกลไกดังกล่าวด้วย เป็นการบัญญัติขึ้นเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงไม่ต้องถูกทำลายด้วยประการทั้งปวง

ฉะนั้น สถานการณ์ตามข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ ยังไม่ควรที่จะบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะที่บัญญัติรับรองไว้ก็เหมาะสมกับสภาพบริบทสังคมไทยแล้ว ขาดแต่เพียงยังไม่มีกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญเท่านั้นเอง แต่ถ้าในอนาคต กรณีบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญในประเด็นต่าง ๆ หรือสถานการณ์ทางสังคมกับพระพุทธศาสนาได้เปลี่ยนแปลงไป หรือมีเหตุผลจำเป็นเพื่อจะรักษาให้พระพุทธศาสนาให้สูญหายไปจากแผ่นดินไทย ก็สามารที่จะพิจารณาบัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติได้ตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ว่า

1. แนวคิดทฤษฎีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา และการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา และการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับฝ่ายอาณาจักรในประเทศที่ถือความเป็นรัฐฆราวาสวิสัย (Secular-state) เพราะมิได้ระบุให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ และเป็นรัฐฆราวาสที่ให้ความสำคัญกับพระพุทธ ศาสนาเป็นพิเศษ แต่ก็ให้สิทธิเสรีภาพการเลือกนับถือศาสนาหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกทุกศาสนาในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับศุภณัฐ บัวกลาง ได้อธิบายว่าประเทศไทยเป็นรัฐฆราวาสมิใช่รัฐศาสนา เพราะมิได้กำหนดให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ (ศุภณัฐ บัวกลาง, 2559)

2. เปรียบเทียบการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าประเทศกัมพูชากฎหมายได้บัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ (state Religion) (อนุภูมิ ไชวเกษม, 2561) แต่ประเทศศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และประเทศไทย กฎหมายได้บัญญัติรับรองโดยให้ความสำคัญและอยู่ในฐานะพิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับธีระพล โชคนาชัย ที่ได้อธิบายไว้ว่า ในต่างประเทศ เช่นประเทศศรีลังกาซึ่งนับถือพุทธศาสนาเถรวาทก็ได้มีการบัญญัติให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่ศาสนาพุทธโดยที่มีได้บัญญัติให้เป็นศาสนาประจำชาติเหมือนกับประเทศไทย (ธีระพล โชคนาชัย, 2555)

3. การบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนากับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540, ฉบับ พ.ศ. 2550 และฉบับ พ.ศ. 2560 จะเห็นได้ว่า ระหว่างการยกร่างรัฐธรรมนูญทั้งสามฉบับจะมีกลุ่มชาวพุทธมาและคณะสงฆ์เรียกร้องให้มีการบัญญัติศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติทุกครั้ง (กันต์ แสงทอง และภัสสร บัญญฤทธิ์, 2561) ด้วยเหตุนี้การบัญญัติรับรองเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจึงมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) บัญญัติรับรองด้านเนื้อหาและเจตนารมณ์ครอบคลุมไปถึงการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด หรือมุ่งรักษาความเป็นพุทธศาสนาเถรวาทอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับพระสมพงษ์ พูลสุข ได้อธิบายว่า พระสงฆ์ได้ออกมาชุมนุมเคลื่อนไหวผลักดันให้มีการบัญญัติศาสนา

พุทธเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อให้รัฐส่งเสริม สนับสนุน หรือให้สถาบันสงฆ์มีความมั่นคง (พระสมพงษ์ พูลสุข, 2553)

4. วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการบัญญัติพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญไทย พร้อมเสนอแนะแนวโน้มของการบัญญัติพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย การบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญไทยแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) โดยได้มีการนำเสนอเจตนารมณ์ของคำว่า “ศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาประจำชาติ” มาบัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 67 แล้ว ครอบคลุมทั้งด้านการศึกษาและพระพุทธศาสนา ด้านให้มีมาตรการและกลไกในป้องกันมิให้มีบ่อนทำลายพุทธศาสนา ตลอดจนรักษาลักษณะของพุทธเถรวาทมิให้คลาดเคลื่อน และสุดท้ายจะต้องมีการส่งเสริมให้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปสู่การปฏิบัติได้จริง ซึ่งได้สอดคล้องกับธีระพล โชคนำชัย ได้อธิบายไว้ว่า เป็นการบัญญัติที่ให้ความสำคัญและเป็นพิเศษกับพุทธศาสนา อันเป็นกุศโลบายในทางนโยบายการบัญญัติรัฐธรรมนูญจนถึงได้ให้นำเจตนารมณ์ให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติมาไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงมีความเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยแล้ว (ธีระพล โชคนำชัย, 2555)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า 1) แนวคิดทฤษฎีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา และการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาตามแนวคิดของรัฐสมัยใหม่ จะเห็นได้ว่า ประเทศกัมพูชา เป็นรัฐศาสนา (religious-state) เพราะมีการบัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ส่วนประเทศศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และประเทศไทย เป็นรัฐฆราวาส (Secular-state) เพราะมิได้มีการบัญญัติรับรองให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่เป็นรัฐฆราวาสที่ให้บัญญัติรับรองให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ หรือเป็นศาสนาแห่งชาติ (National Religion) เพราะเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่หรือประมุขของประเทศนับถือ 2) เปรียบเทียบการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญของกัมพูชา มาตรา 43 ได้บัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ รัฐธรรมนูญของเมียนมาร์ (ค.ศ. 2008) มาตรา 361 บัญญัติให้รัฐยอมรับสถานะพิเศษของศาสนาพุทธซึ่งเป็นความเชื่อซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ให้การนับถือ หรือรัฐธรรมนูญของศรีลังกา มาตรา 9 บัญญัติว่า รัฐจะต้องให้ศาสนาพุทธอยู่ในสถานะสำคัญสูงสุด (the foremost place) ส่วนประเทศไทยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ให้ความสำคัญกับศาสนาพุทธเป็นอย่างยิ่งโดยกำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ตามมาตรา 7 และยังมีบัญญัติเกี่ยวกับการส่งเสริม อุปถัมภ์และคุ้มครองพุทธศาสนา ตามมาตรา 67 อีกด้วย 3) การบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540, ฉบับ พ.ศ. 2550 และฉบับ พ.ศ. 2560 เมื่อได้พิจารณาเกี่ยวกับการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญ 3 ฉบับ จะเห็นว่า ได้มีพัฒนาการเกี่ยวกับด้านเนื้อหาและเจตนารมณ์ของการบัญญัติศาสนาพุทธไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นลำดับ กล่าวคือ รัฐจะต้องอุปถัมภ์ คุ้มครอง และการส่งเสริมการศึกษา และนับเป็นประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) ที่ได้นำเจตนารมณ์ของคำว่า “ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ” มาบัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 67 และ 4) วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการบัญญัติพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญไทย พร้อมเสนอแนะแนวโน้มของการบัญญัติพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ตามมาตรา 67 เจตนารมณ์ครอบคลุมทั้งด้านการศึกษา เผยแผ่ และป้องกันหลักธรรมพุทธศาสนาเถรวาทมิให้ผิดเพี้ยน โดยเฉพาะได้มีป้องกันมิให้มีบ่อนทำลายศาสนาพุทธไม่ว่าจะในรูปแบบใดก็ตาม อีกทั้งตามมาตรา 7 ยังกำหนดให้ประมุขของประเทศคือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ซึ่งการบัญญัติรับรองในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นอันถือได้ว่าเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) สภาพการณ์ทางสังคมไทยปัจจุบันยังไม่ควรที่จะบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ

เพราะการบัญญัติรับรองพระพุทธศาสนาตามมาตรา 7 และมาตรา 67 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) ถือว่ามีการบัญญัติเจตนารมณ์ที่ให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว และยังมีความเหมาะสมกับบริบทสังคมไทยอย่างยิ่ง ทั้งนี้ ถ้าในอนาคตสถานการณ์ทางสังคม ข้อเท็จจริง หรือการบัญญัติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญได้เปลี่ยนแปลงไป ก็ต้องมาทบทวนบทบัญญัติทางกฎหมาย เพื่อดำเนินการแก้ไขกฎหมายให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในอนาคต 2) ฝ่ายนิติบัญญัติโดยรัฐสภาควรผลักดันร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ร่างพระราชบัญญัติสังฆนียสถาน พ.ศ., ร่างพระราชบัญญัติธนาการพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย พ.ศ., ร่างพระราชบัญญัติอุปถัมภ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ... เป็นต้น หรือเสนอร่างกฎหมายอื่น ๆ ให้สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของมาตรา 7 และมาตรา 67 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เพื่อนำไปสู่การประกาศใช้ อันจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนา และสังคมประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กันต์ แสงทอง และภัสสร บุญญฤทธิ์. (2561). รัฐกับศาสนาความไม่ชัดเจนของประเทศไทยในความเป็นรัฐโลกาวิสัย หรือรัฐศาสนา. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 1 (1), 81-92.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง (Buddhism and Politics). พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธีระพล โชคนำชัย. (2555). ปัญหาการบัญญัติศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ ศึกษาเปรียบเทียบจากรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พระสมพงษ์ พูลสุข. (2553). บทบาทของพระสงฆ์ในการผลักดันให้มีการบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พ.ศ. 2537 - พ.ศ. 2550. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2540). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก หน้า 1-99 (11 ตุลาคม 2540).
- _____. (2550). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก หน้า 1-127 (24 สิงหาคม 2550).
- _____. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1-99 (6 เมษายน 2560).
- วัชร งามจิตรเจริญ. (2552). พุทธศาสนาเถรวาท. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศุภณัฐ บัวกลาง. (2559). ความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อ. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2548). กฎหมายรัฐธรรมนูญ หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2527). พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุภูมิ ไชวเกษม. (2561). การบริหารองค์กรสงฆ์ในประชาคมอาเซียน. กรุงเทพมหานคร: เจพรีนท์.